

İlki Delhi'de olmak üzere (1211/1796) Kur'an-ı Kerim'in ve çeşitli tefsirlerin kenarında yahut şerh ve hâşiyeleriyle birlikte çok sayıda baskısı yapılmıştır (Kalküta 1256; Kahire 1280; Kahire 1302, *el-Fütûhâtü'l-ilâhiyye* ve *Tefsiru İbn 'Abbâs* ile birlikte; Kahire 1303, 1308, *el-Fütûhâtü'l-ilâhiyye* ve Ebü'l-Bekâ el-Ukberî'nin *İmlâ'ü mâ menne bihi'r-raḥmân*'i ile Süyûtî'nin *Müfahhamâtü'l-Kur'ân*'i kenarında; Bombay 1282; Delhi, ts.). Muînüddin el-İcî'nin *Cevâmî'u't-tibyân*'i ve Ukberî'nin *et-Tibyân*'i ile birlikte bulunan *Tefsîrü'l-Celâleyn*, Sabri Muhammed Mûsâ ve Muhammed Fâyiz Kâmil'in yanı sıra (Beyrut, ts.) Ebü Fâris ed-Dahdâh (Beyrut 2000) tarafından neşredilmiştir. Eser Türkçe'ye (*Tefsîr-i Celâleyn: Celâleyn Tefsiri Tercümesi* [Ali Rıza Kaşeli v.dğr., I-III, İstanbul 1997]; *Kelime Anamlı Celâleyn Tercümesi* [Taha Alp v.dğr., I-V, İstanbul 2005]) ve İngilizce'ye (trc. Feras Hamza, *Tafsir Al-Jalalayn*, Fons Vitae [Louisville], 2008) çevrilmiştir. Abdürraûf es-Sinkilî'nin (ö. 1105/1693 [?]) ilk Malayca Kur'an tefsiri kabul edilen *Tercümânü'l-müstefîd*'inin (I-II, İstanbul 1302) aslını *Tefsîrü'l-Celâleyn*'den yapılmış kısmî tercüme oluşturur (Riddell, s. 49, 146). Eser üzerine İbrâhîm Muhammed Ebü Süleyman *Tahrîcü eḥâdîsü'l-merfû'a fi Tefsîri'l-Celâleyn* (1403, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi) ve Abdurrahman Altuntaş *Celâleyn Tefsiri ve Metodu* (2004, Ankara Üniversitesi) başlıklı birer yüksek lisans tezi hazırlamıştır (ayrıca bk. SÜYÛTÎ [Tefsirciliği]).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahallî – Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût), Beyrut 1994; Ahmed b. Muhammed Edirnevî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessîrin* (nşr. Süleyman b. Salâh el-Hizzî), Medine 1417/1997, s. 296; Keşfü'z-zunûn, I, 445; Cemal, *el-Fütûhâtü'l-ilâhiyye*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), I, 7; IV, 616; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Hâşiyetü 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Kahire, ts. (Mektebetü Dâri İhyâ'it-kütübî'l-Arabiyye), IV, 626; Brockelmann, *GAL*, II, 114, 145; *Suppl.*, II, 179-180; Kâsım el-Kaysî, *Târîhu't-tefsîr*, Bağdad 1385/1966, s. 78; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 596-597; *el-Fihrisü's-şâmil: Maḥṭûṭâtü't-tefsîr* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, VI, 1566-1666; IX, 2360-2363, 2384-2389; X, 2763-2779; Muhammed b. Cemil Zeynû, *Tenbihât mühimme 'alâ Kurâtî'l-ayneyn 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Kahire 1410, s. 3-82; P. G. Riddell, *Islam and the Malay-Indonesian World*, London 2001, s. 49, 146; Kâsım Yâsir ez-Zeydî, "Menhecü'l-Celâleyn fi tefsîri'l-Kur'ân", *Âdâbü'r-Râfideyn*, V, Musul 1974, s. 15-150; VIII (1977), s. 367-405; Ali Akpınar, "Celâleyn Tefsiri ve Müellifleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, Sivas 1998, s. 181-198.

ALİ AKPINAR

TEFSİRÜ'İ-ESMÂ ve'd-DAVÂT

(تفسير الأسماء والدعوات)

Hattâbî'nin

(ö. 388/998)

esmâ-i hüsnâ

ve duaya dair eseri.

Kaynaklarda adı *Kitâbü Şerhi'd-du'â*, *Tefsîru esâmî'r-rab 'azze ve celle, Me'âni'd-da'avât ve tefsîruhâ, Şerhu'l-esmâ'i'l-hüsnâ, Şerhu'l-ed'iyeti'l-me'sûre, Şe'nü'd-du'â*, *Şe'nü'l-ed'iyeti'l-me'sûre, Kitâbü'd-Du'â* şeklinde de geçer. İlmî neşir nüshasında 300 sayfa civarında bir hacme sahip bulunan kitabın üçte biri İbn Huzeyme'nin *Şe'nü'd-du'â* (*Kitâbü'd-Du'â*, *Kitâbü'd-Da'avât*) adlı risâlesinin şerhi mahiyetindedir (*DîA*, XX, 80). *Tefsîrü'l-esmâ*'nın muhtevasını dört bölüm halinde incelemek mümkündür. Birinci bölümde dua kelimesinin etimolojisi yapılmış, duanın bir ibadet konumunda olduğuna dikkat çekilmiş, onun takdîr-i ilâhîyi değiştirip değiştiremeyeceği hususu tartışılmış ve âdâbı anlatılmıştır. İkinci bölümde Hz. Peygamber'den rivayet edilen dualara giriş niteliğinde doksan dokuz esmâ-i hüsnâ hadisi kaydedilmiş, burada geçen "ihâsâ" (isimleri kavrayıp gereğince amel etme) kavramının açıklanmasından sonra isimler hadisteki sıraya göre şerhedilmiştir. Müellif Ebü Hüreyre'den gelen diğer bir rivayette yer alan, doksan dokuz ismin dışındaki yirmi üç ismi de kısaca açıklamış, "dehr" (felek) kelimesinin esmâ-i hüsnâdan sayılamayacağına, ayrıca esmâ-i hüsnâ içinde yer alıp insanlar için de kullanılan bazı kavramların muhteva bakımından ilâhî isimlere benzetilemeyeceğine dikkat çekmiştir. *Tefsîrü'l-esmâ*'nın üçüncü bölümü *Şe'nü'd-du'â*'nın şerhinden ibarettir. Burada Hz. Peygamber'den nakledilen altmış üç dua, zikir ve niyaz metninin izahı sırasında kelimelerin etimolojisinin yanı sıra dua, zikir ve niyazın âdâbına ve insanın iç dünyasındaki etkilerine değinilmiştir. Risâlenin başlıca konuları arasında uykudan uyanınca okunacak dua, dünyaya ait kötülüklerden, kabir ve âhiret azabından korunma duaları, seyyidü'l-istiğfâr, sağlık, âfiyet ve mağfiret talebi, ezan duası, doğruyu bulma ve doğruya sebat etme niyazı, tesbih ve hamd örnekleri, özlü sözler ve nasihatler sayılabilir. Ancak metinlerin bir kısmının müstakil konu teşkil etmeyip birden fazla rivayetler halinde kaydedildiği ve bazı rivayetlerin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Şerhedilen İbn Huzeyme'ye ait risâlenin herhangi bir nü-

hasına henüz rastlanmamıştır (*Şe'nü'd-du'â*, neşredenin girişi, s. 9-10). Dördüncü bölüm İbn Huzeyme'nin risâlesinde yer almayan, Resûlullah'tan nakledilmiş elli üç duayı içermektedir, bu metinler de şerhedilmiştir. Söz konusu dua konuları içinde sefere çıkış ve dönüş duası, Hz. Peygamber'in kendisinin ve torunları Hasan ile Hüseyin'in korunmasıyla ilgili duası, sabah namazı duası, rüzgâr ve fırtınanın tehlikelerinden korunma duaları, yağmur duası ve yemek duası yer almaktadır. *Tefsîrü'l-esmâ*' ve'd-da'avât, dört yazma nüshasından hareketle Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk tarafından yayımlanmış, neşirde sayısı 150'ye yaklaşan hadislerin kaynakları gösterilmiş ve kitabın sonunda indekslere yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 7-47; Salih Karacabey, "Hattâbî", *DîA*, XVI, 491; Mustafa Işık, "İbn Huzeyme", a.e., XX, 80.

BEKİR TOPALOĞLU

et-TEFSİRÜ'İ-KEBİR

(bk. MEFÂTİHU'İ-GAYB).

TEFSİRÜ'İ-KUR'ÂNİ'İ-AZİM

(تفسير القرآن العظيم)

Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr'in

(ö. 774/1373)

Kur'an-ı Kerim tefsiri.

Tefsir tarihinde Selefi ekolün temsilcilerinden olan İbn Kesîr'in Allah'ın kelâmının mânalarını ortaya koyma ve tefsir ilmini öğrenip öğretmenin âlimler üzerine farz olduğu düşüncesiyle kaleme aldığını belirttiği eser (I, 3) *Tefsîru İbn Kesîr* diye de bilinmekte ve rivayet tefsirleri arasında Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*'ından sonra en meşhur tefsir kabul edilmektedir (M. Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 236). Bazı âlimlerce kendi türünde eşsiz bir çalışma sayılan eser tefsir usulüne dair bir mukaddimeyle başlar. Müellifin, büyük ölçüde hocası Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin *Muḳaddimetü't-tefsîr* (*Muḳaddime fi usûli't-tefsîr*) adlı risâlesinden iktibas ettiği mukaddimedeki tefsirin gerekliliği, en güzel tefsir yöntemleri, re'y ile tefsirin cevazı gibi konulara temas edilir. Eserde yer alan ikinci bir mukaddimedeki Kur'an'daki âyet, kelime ve harf sayısı, Kur'an'ın hizip ve cüzlere ayrılması, sûre ve âyet kelimelerinin anlamı, Kur'an'-